

УДК 336.713

Чиж Н.М., к.е.н., доцент

Дзямулич М.І., к.е.н., доцент

Урбан О.А., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглядається стан та особливості управління власним капіталом банків. Проаналізовано зміни у структурі власного капіталу банків України. Визначено основні проблеми та перспективи управління власним капіталом комерційних банків.

Ключові слова: банк, капітал, власний капітал, управління власним капіталом.

Чиж Н.М., Дзямулич М.І., Урбан О.А.

УПРАВЛЕНИЕ СОБСТВЕННЫМ КАПИТАЛОМ БАНКА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассматривается состояние и особенности управления собственным капиталом банков. Проанализированы изменения в структуре собственного капитала банков Украины. Определены основные проблемы и перспективы управления собственным капиталом коммерческих банков.

Ключевые слова: банк, капитал, собственный капитал, управление собственным капиталом.

Chyzh N., Dzyamulych M., Urban O.

MANAGEMENT OF BANK EQUITY: PROBLEMS AND PROSPECTS

The article considers the features of management and own capital of banks. Analyzed changes in the structure of equity banks in Ukraine. The main problems and prospects of management equity commercial banks.

Keywords: bank capital, equity, equity management.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Надійна банківська система – це одна з найважливіших умов забезпечення фінансової стабільності та сталого економічного розвитку країни. В умовах загострення конкуренції на вітчизняному ринку банківських послуг важливого значення набувають питання розробки ефективної ресурсної політики банків, а саме заходів, спрямованих на оптимальне формування власного капіталу. Від розміру та структури власного капіталу багато в чому залежать фінансові результати діяльності банку, можливості збільшення вкладень в економіку країни і розширення спектру послуг, що надаються клієнтам банку.

Тому проблеми розробки ефективної моделі управління формуванням власного капіталу банку залишаються надзвичайно актуальними для банківських установ будь якої країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Особливу увагу проблемам управління капіталом банку приділяють М. Алексеєнко, В. Герасименко, У. Грудзевич, Ж. Довгань, А. Мороз, Л. Примостка, М. Савлук та інші. Незважаючи на такі дослідження, що стосуються формування капіталу банків, доцільно й надалі продовжувати наукові та практичні пошуки у цьому напрямку, оскільки зазначена проблема й дотепер є однією з найактуальніших.

Цілі статті. Мета статті полягає у дослідженні проблем управління власним капіталом та обґрунтування перспективних напрямів його удосконалення на підставі аналізу наявної практики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу процесу формування власного капіталу, аналізу його структури, залежить їх спроможність ефективно здійснювати банківські операції та надавати послуги, а також фінансова стійкість банківської системи, її місце і роль у процесах економічних перетворень і подальшого розвитку економіки країни на ринкових засадах.

Однією з важливих проблем, що постають перед банками є залучення та підтримка достатнього обсягу капіталу. За економічним змістом поняття капіталу належить насамперед до коштів власників, внесених ними на свій ризик. Ризик власників полягає в тому, що дохідність капіталу може бути низькою або діяльність спричиниться до збитків і банк стане банкрутом, через що вони втратять свої кошти. Банківський капітал складається з акціонерного капіталу, резервів та нерозподіленого прибутку, хоча може включати й інші елементи згідно з регулюючими правилами конкретної країни. Основною частиною капіталу як за розмірами, так і за значенням є статутний капітал, що формується з акціонерного або приватного капіталу шляхом емісії акцій чи внесків засновників.

Капітал банку відіграє роль своєрідного буфера, який поглинає втрати від реалізації різноманітних ризиків. Капітал слугує захистом для коштів вкладників і кредиторів, оскільки збитки від кредитних, інвестиційних, валютних операцій банку, зловживань, помилок списуються за рахунок резервів, які не входять до складу капіталу [6]. Розмір банківського капіталу істотно впливає на рівень надійності та довіри до банку з боку суспільства. Саме тому проблема визначення достатності капіталу банку та методи його регулювання є однією з центральних у міжнародній банківській практиці.

Світова фінансова криза стала на заваді підвищенню капіталізації банківської системи, загострила фінансовий стан банків, уповільнила нарощування їхніх капіталів та зменшила спроможність підтримати економічне зростання. Недооцінка теорії і практики капіталізації, непродумане використання її інструментарію може призвести до негативних наслідків у економіці.

Ми вважаємо, що ефективний механізм управління власним капіталом підприємства дозволяє в повному обсязі реалізувати поставлені перед ним цілі і завдання, сприяє результативному здійсненню функцій цього управління. Важливою складовою управління структурою власного капіталу є мінімізація вартості власного капіталу та його складових як головних чинників фінансових результатів діяльності банку. Тому управління власним капіталом з метою збільшення ринкової вартості банку має здійснюватися у двох взаємопов'язаних напрямках: пошук додаткових джерел фінансування відповідно до стратегії розвитку банку та оптимізація структури власного капіталу за ознакою мінімізації вартості власного капіталу.

Проаналізуємо докладніше кожен етап процесу оптимізації управління власним капіталом банку:

1. Оцінка стимулу. Основним стимулом, що актуалізує потребу оптимізації, є зниження ефективності функціонування системи управління власним капіталом підприємств. Ефективність рішень, що приймаються системою управління власним капіталом банку, пропонуємо оцінювати за допомогою коефіцієнта ефективності управління (1):

$$Кеф.упр. = \frac{ЗВП}{ВК}, \quad (1)$$

де ЗВП – зміна вартості банку, грн.; ВК – загальний обсяг власного капіталу, перерозподілений через систему управління власного капіталу банку за відповідним напрямком (науково-технічним, соціальним, економічним), грн.

2. Звернення до досвіду управління власним капіталом банку. Хоча досвід, здобутий у процесі попередньої діяльності, корисний, він прямо не може бути

використаний для організації управління, його необхідно постійно корегувати відповідно до поточної ситуації.

3. Формулювання проблеми у сфері управління власним капіталом банку. Організація системи управління власним капіталом банку має забезпечити розв'язання таких проблем, як: недостатності грошових ресурсів; збитки; відсутності управлінської команди; зниження якості надання банківських послуг; конфлікту серед керівництва банку; звільнення високваліфікованих працівників та ін.

4. Пошук рішення. Цей етап процесу організації управління власним капіталом банку треба здійснювати, користуючись теорією систем, яка вивчає різні явища, базуючись лише на формальних взаємозв'язках між різними параметрами, що їх становлять, і на характері їхніх змін під впливом зовнішніх умов. На цьому етапі здійснюється побудова моделі досконалої системи управління власним капіталом, що передбачає визначення її структури, комунікацій та функціональності.

5. Збір даних та їх прогнозування. Основним джерелом даних, котрі використовуються у процесі організації управління, є зворотний зв'язок, який порівнює вибірку виходу системи управління, що функціонує, з моделлю очікуваного виходу та виділяє відмінності (порівняння реального обсягу і структури власного капіталу, що склалися, та аналогічних показників, досягнення яких було заплановано); формує процес реалізації цих рішень, впливає на основний процес системи управління власним капіталом банку з метою зближення виходу і моделі виходу.

6. Встановлення критеріїв ефективності. Серед критеріїв ефективності пріоритет повинен віддаватися таким параметрам системи управління власним капіталом банку, як забезпечення та обґрунтування оптимального розміру власного капіталу, його використання з урахуванням потреб банку, контролю за формуванням та використанням складових власного капіталу, проведення аналізу фінансово-господарської діяльності банку з погляду ефективності його роботи як бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

7. Прийняття управлінського рішення. Щоб знайти оптимальне управлінське рішення тієї чи іншої проблеми вибору досконалої системи управління власним капіталом банку, необхідно розглянути кілька різних варіантів. Їх дослідження дасть змогу вибрати один із тих, що забезпечить одержання максимальної вигоди.

8. Реалізація прийнятого рішення. Механізм реалізації проекту організації управління власним капіталом банку – це ретельне планування дій, навчання персоналу та формування позитивного ставлення до змін у масштабі установи.

9. Оцінка результату організації є безперервним процесом, що передбачає проведення опитування працівників, перевірок дотримання графіків упровадження, визначення економії, контроль за виконанням поставлених завдань, проведення зборів, оцінку задоволення клієнтів, акціонерів, потенційних вкладників, інвесторів. Потенційні вигоди такого підходу можуть значно перевищувати витрати, пов'язані з організацією системи управління власним капіталом банку.

Якщо в системі управління власним капіталом виявиться, що якийсь елемент є малоефективним, то вся система управління банківською діяльністю буде мати недостачу конкретного елемента і відповідно буде менш результативною [5]. Тому в процесі функціонування системи управління власним капіталом доцільно постійно оцінювати, як елементи системи відповідають один одному, і при виникненні певних відхилень вносити відповідні корективи.

Додатково зазначаємо, що в результаті набуття чинності Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» змінено визначені ЗУ «Про банки і банківську діяльність» мінімальні обсяги статутного та додаткового капіталу банків. Так, мінімальний розмір статутного капіталу банку збільшено зі 120 млн. грн. до 500 млн. грн [2]. Згідно з Концепцією реформування банківської системи, підготовленою НБУ, докапіталізація банків має завершитися до 2024 року. На нашу думку, збільшення

мінімального обсягу статутного капіталу банку не є достатньо ефективним заходом регулювання та підвищення стабільності банківської системи України, адже набагато більш важливими є регулювання напрямків вкладання капіталу, тобто якість активів банку.

Ми вважаємо, що враховуючи негативний вплив складної соціально-політичної та економічної ситуації, слід очікувати збільшення кількості банків, що будуть визначені як проблемні або неплатоспроможні, та щодо яких може бути прийняте рішення про ліквідацію. В той же час, варто зазначити, рівень та якість розвитку ринку банківських послуг визначається не кількістю наявних банківських установ, а ступенем покриття населення банківськими продуктами та їх якістю.

Варто зазначити, що у 2015 рік банківська система Україна увійшла з невирішеними проблемами 2014 року. Значна девальвація гривні, спад в економіці, військові дії у східному регіоні, недостатній рівень корпоративного управління зумовили погіршення якості кредитного портфелю банків.

Унаслідок зростання рівня негативно класифікованої заборгованості банки змушені були створювати значні резерви за активними операціями, що неминуче негативно вплинуло на рівень капіталізації банківських установ. За рік банки здійснили відрахувань у резерви на суму 103 млрд. гривень. Це стало визначальним чинником повернення банківської системи до збитковості – за 2014 рік збитки банківського сектору склали майже 53 млрд. грн., за 2013 рік прибуток – 1,4 млрд. грн).

Капітал банків України за 2014 рік збільшився на 13,7% або на 23,2 млрд. грн і на кінець року становив 192,6 млрд. грн. Питома вага капіталу в пасивах банків на 01.01.2015 становила 15,1 %. Статутний капітал за 2014 рік зріс на 5,7% - до 185,2 млрд. грн, що значно підвищило капіталізацію банківського сектору. Протягом 2014 року 37 банківських установ збільшили статутний капітал на загальну суму 9,15 млрд. грн., з них 7 банків належать до I групи, 7 – до II групи, 2 – до III групи та 21 – до IV групи [1]. Слід зазначити, що банки усіх груп збільшували статутний капітал переважно з метою розширення діяльності або підтримки бізнесу у випадку необхідності, за винятком деяких банків IV групи, які нарощували капіталізацію з метою виконання законодавчо встановлених вимог щодо мінімального розміру статутного та регуляторного капіталів.

Таким чином, проведений аналіз свідчить що, перспективи збільшення рівня капіталізації банківської системи України є недостатніми для належного покриття ризиків банківської діяльності, що негативно позначається на стабільності та надійності як окремих банківських установ так і банківської системи загалом. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків забезпечить динамічне і ефективне функціонування всієї банківської системи України, сприятиме зростанню її конкурентоспроможного потенціалу у задоволенні потреб економіки у фінансових ресурсах. Подальше нарощування обсягів власного капіталу, як необхідна передумова розвитку банківського сектору України, що є адекватною сучасним потребам економіки, по суті немає альтернативи.

Відтак постає гостра потреба пошуку надійних джерел збільшення банківського капіталу. Серед таких джерел головними виступають: прибуток від банківської діяльності, кошти акціонерів та субординований борг. Однак, на даний момент залучення коштів із названих джерел пов'язане з такими труднощами [3]: збиткова діяльність банків, протягом останніх років; труднощі загальноекономічного характеру, зумовлені дефіцитом грошових ресурсів на фінансовому ринку в період кризи.

На сьогодні найбільш перспективними є методи забезпечення зростання власного капіталу як за рахунок зовнішнього залучення, так і можливостей оптимальної капіталізації прибутку, злиття банків, а також застосування прогнозних експертних систем щодо моніторингу власного капіталу та організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу. Українські банки мають обмежені можливості нарощування власного капіталу за рахунок збільшення прибутку

через недостатню ефективність використання активів [4, с. 30; 5]. Дослідження показало, що одним із перспективних напрямків збільшення власного капіталу банку для українських умов є концентрація банківського капіталу на основі банківських злиттів і поглинань, створення банківських холдингів і альянсів, що досить характерно для закордонної практики і дає низку додаткових конкурентних переваг.

Варто відзначити, процес управління власним капіталом вимагає побудови таких механізмів, які забезпечать: формування власного капіталу, підтримання його оптимального обсягу, структури, параметрів та використання в напрямках, які відповідатимуть інтересам більшості акціонерів.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати про неоднорідність та складність структури власного капіталу банків та процесу його формування. Це є передумовою для продовження досліджень на дану тему з огляду на те, що від чіткого розуміння структури власного капіталу та особливості його формування залежить правильність оцінки ефективності діяльності банку, розробка підходів для її підвищення та темпи розвитку банківської системи в цілому.

Процес управління капіталом банку потребує як від самих банків, так і від регуляторних органів постійної оцінки власних ресурсів, використання новітніх методів розрахунку регулятивного капіталу, надійного управління ризиками та ефективного використання власних ресурсів. Варто відзначити, що лише застосування ефективної системи управління власним капіталом дозволить вітчизняним банкам покращити своє фінансове становище та отримати запланований прибуток.

Удосконалення організації управління власним капіталом банку слід розглядати як один із головних чинників підвищення ефективності будь-якої господарської діяльності. Від цього залежить поліпшення позицій банку в конкурентній боротьбі, його стабільне функціонування та динамічний розвиток. Система управління власним капіталом банку може вважатись досить ефективною лише у тому разі, коли вона дає змогу не лише раціонально використовувати власний капітал, а й забезпечувати активний пошук можливостей подальшого формування власного капіталу та розвитку банку.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2014 рік. – Електронний ресурс. Режим доступу: http://ruik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2014.pdf
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 17 грудня 2000 р. № 2121-III. - Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Герасименко В. Управління власним капіталом банку в Україні в умовах фінансової кризи / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник НБУ, - 2010. - №10. –С.12-
4. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України у посткризовий період та шляхи їх вирішення / Г. Карчева // Вісник національного банку. - 2010. – №8 (174). – С.26-32
5. Зиновьева Ф.В. Методы исследования экономических процессов (монография) / под.ред. д.е.н. профессора Ф.В.Зиновьева – Симферополь: ЧП «Феникс». -2009. – 244с.
6. Савлук, С. М. Власний капітал комерційного банку [Текст] : монографія / С. М. Савлук. – Київ : КНЕУ, 2012. – 459 с.

Рецензент д.е.н., професор Вавдіюк Н.С.